

De noodzaak van Europese integratie

De economische integratie van Europa biedt het bedrijfsleven goede kansen, maar vergt ook veel aanpassingen. Voor het zover is zal er op politiek niveau nog veel moeten gebeuren. Dit artikel schetst de belangrijkste voorwaarden voor succesvolle Europese integratie, waarbij de nadruk wordt gelegd op de monetaire integratie. Vervolgens bespreekt de auteur vier scenario's voor het bankwezen om op de geïntegreerde markt te opereren. Het vormen van samenwerkingsverbanden met banken in andere lidstaten biedt naar zijn mening de beste kansen.

W.E. SCHERPENHUIJSEN ROM*

De discussie rond de Europese integratie heeft de laatste tijd aan kracht gewonnen, nu het tijdstip waarop de integratie een feit moet zijn, met rasse schreden nadert. Nadat in de jaren zeventig het integratieproces stagneerde, werd van dit proces in 1985 een nieuwe impuls gegeven door het witboek van Lord Cockfield, waarin ruwweg driehonderd voorstellen werden gedaan voor de totstandkoming van de Europese markt in 1992. Hoewel tot dusver de Raad van Europese ministers nog slechts een beperkt deel van die voorstellen heeft geaccepteerd, hoop ik dat er met zoveel voortvarendheid zal worden gewerkt dat wij in 1992 de interne markt ten doop mogen houden. De te nemen stappen betreffen onder meer het tot stand brengen van een gemeenschappelijke markt voor industrieproducten en (financiële) diensten en een heroriëntatie van het landbouwbeleid. Daarbij gaat het zowel om vraagstukken van administratieve aard, handelsbelemmeringen en fiscale vraagstukken als om belangrijke beleidsvraagstukken. Ten aanzien van het economische beleid ben ik voor de overdracht van alle belangrijke bevoegdheden aan een supranationale autoriteit, terwijl ik op monetair gebied het concept voorsta van één Europese centrale bank en één communautaire valuta.

Vanuit die optiek is dit artikel geschreven, waarbij ik de lering uit de recente beurscrisis gebruik om de gebleken onvolkomenheden in het financiële stelsel te repareren. In het navolgende worden argumenten aangedragen waarom Europese integratie moet, welke belemmeringen moeten worden overwonnen en wat daarvoor nodig is. Daarbij zal in het bijzonder naar de monetaire integratie worden gezien en de implicaties daarvan voor het bankwezen.

Waarom Europese integratie?

Er zijn door de voorstanders, waaronder ik mij schaar, vele redenen gegeven waarom een Europese integratie moet. Zo zal door samensmelting van nationale markten tot één gemeenschappelijke markt een consumentenmarkt ontstaan van 320 miljoen mensen, nog groter dan die in de Verenigde Staten (245 mln). Met zo'n grote thuismarkt kan de Europese industrie onder meer veel

meer van schaalvoordelen profiteren en kunnen innovatie en research-activiteiten rendabeler worden aangewend. Daardoor zal het concurrentievermogen van Europese ondernemingen toenemen en zal dus een beter antwoord kunnen worden gegeven op de marktstrategie van bijvoorbeeld Japanse ondernemingen, die eerst een groot marktaandeel nastreven en dan pas winsten incasseren.

Ook de verkorting van de levensduur van producten pleit voor één interne markt, omdat het niet alleen van groot belang is om als eerste een nieuw produkt te introduceren, maar ook de afzetmarkt voldoende groot moet zijn om ontwikkelings- en introductiekosten snel te kunnen goedmaken. Andere voordelen zijn een efficiëntere allocatie van produktiemiddelen en een optimalere uitwisseling van technologische kennis.

Op het financiële vlak kan een efficiëntere allocatie van de besparingen als een voordeel worden genoemd. Binnen een geïntegreerde markt kunnen de besparingen immers veel gemakkelijker daar terecht komen waar zij economisch gezien het hoogste rendement opleveren. Ook zouden door het toenemen van de investeringsopportuniteiten de besparingen van de Europese Gemeenschap veel meer ten goede kunnen komen aan de eigen Europese bedrijven en de afvloeiing naar het buitenland worden afgeremd.

Er is echter nog een argument dat ik zou willen noemen om de noodzaak van een Verenigd Europa te illustreren. De laatste jaren valt steeds duidelijker waar te nemen dat nationaal-politieke overwegingen een belangrijke drijfveer vormen voor (groeps)discussies over en optreden met betrekking tot economische en monetaire problemen, buiten traditionele organisaties als het Internationale Monetair Fonds en de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling om. Zo is de G-7 1) de laatste jaren op de voorgrond getreden als forum waarbinnen de internationale economische problematiek wordt besproken en het te voeren beleid wordt gecoördineerd. Waartoe een derge-

* Voorzitter van de Raad van Bestuur van de NMB Bank.

1) Verenigde Staten, Canada, Japan, West-Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Italië.

lijk optreden kan leiden, wanneer de beleidsuitkomsten niet overeenstemmen met de perceptie van de financiële markten, heeft de beurscrisis van oktober 1987 zeer duidelijk laten zien. Overigens wordt in dit forum te veel naar de welvaartsverdeling op de korte termijn gekeken en weinig aandacht gegeven aan de welvaartseffecten op de lange termijn.

De discussies binnen de groep van economische grootmachten is na 1985 inhoudelijk veranderd omdat het grootste land, de Verenigde Staten (40% van het bruto nationaal produkt van de landen die deelnemen aan de OESO), inmiddels een omvangrijke netto schuld aan het buitenland heeft opgebouwd. Eind 1987 zal deze een omvang hebben bereikt van \$ 365 mrd. en daarmee laten de VS schuldenlanden als Brazilië (\$ 110 mrd.), Mexico (\$ 80 mrd.) en Argentinië (\$ 55 mrd.) ver achter zich. De omslag in de vermogenspositie van de Verenigde Staten is volgens mijn waarnemingen sterk bepalend voor de houding die de Verenigde Staten innemen in internationale discussies op welk vlak dan ook. Zo geven de Verenigde Staten de laatste jaren steeds meer signalen af die met name Europa duidelijk moeten maken dat zij niet van zins zijn de lasten van de noodzakelijke aanpassingen alleen te dragen.

Ten aanzien van de economische en financiële problematiek zijn de Verenigde Staten van mening dat de lasten van het internationale betalingsbalansaanpassingsproces (tekortvermindering) door Europa zullen moeten worden gedragen. Ook stellen de Verenigde Staten zich terughoudend op met betrekking tot de rol die zij geacht worden te spelen binnen de Wereldbank. Europa komt daardoor tussen twee vuren te zitten omdat Japan, en nieuwe industrielanden als Zuid-Korea en Taiwan, er weinig voor voelen om veel aan dat internationale aanpassingsproces (terugbrengen van overschotten) bij te dragen. De export blijft voor die landen van groot belang voor de ontwikkeling van de binnenlandse economie.

Een passend antwoord op het spel van de economische grootmachten kan slechts worden gegeven door een in economisch en financieel opzicht verenigd Europa. Pas dan heeft Europa als grootmacht een grotere invloed in plaats van de individuele regeringen van de verschillende landen. Indien Europa ook nog in staat is één Europese valuta te creëren, zal zij een belangrijke rol kunnen spelen in het wereldgeldstelsel. De dollar zal als internationale reservevaluta immers een pas terug moeten doen. Hoewel aan de rol van internationale reservevaluta nadelen verbonden zijn, lijken mij de voordelen van een grote zone van wisselkoersstabiliteit (één valuta) voor het Europese bedrijfsleven daar ruimschoots tegen op te wegen. Ook de grotere efficiency van het geldsysteem brengt mij tot die mening. Als men in New York State over de Washington Bridge naar New Jersey rijdt, hoeft men toch ook zijn dollars niet in te wisselen voor een andere valuta.

Noodzakelijke fundamenten

Een Europese integratie kan op de lange duur slechts succesvol zijn indien zij op goede fundamenten berust. Deze bestaan in elk geval uit de volgende elementen:

- de politieke wil om de Europese integratie tot een succes te maken;
- gelijke concurrentievoorwaarden voor het bedrijfsleven op alle markten van de Gemeenschap;
- een voortdurende afstemming van economische doelstellingen en continue coördinatie van de budgettaire en monetaire politiek;
- een harmonisatie van de fiscale politiek, alsmede
- een voor die taak berekend budgettair en monetair instrumentarium.

Bouwen aan de Gemeenschap

(foto ANP)

Zonder politieke wil geen succes

De politieke wil tot Europese integratie is naar mijn mening het belangrijkste element van de fundering. Deze politieke wil, formeel verankerend in het EG-verdrag, moet gericht zijn op de overdracht van bevoegdheden van de nationale autoriteiten aan een supranationale autoriteit. Het regelen van allerlei overeenkomsten in vele documenten volstaat niet als de geest van en de wil tot samenwerking er niet is.

Gelijke concurrentievoorwaarden

Gelijke concurrentievoorwaarden voor het bedrijfsleven op alle markten van de Gemeenschap zijn een voorwaarde om de voordelen van één interne Europese markt ten volle te kunnen uitbuiten. Bovendien kan het zicht op de daaraan verbonden voordelen ook de nodige ondersteuning vanuit het bedrijfsleven geven aan het tot stand komen van deze gelijke concurrentievoorwaarden. Niettegenstaande het feit dat er nog veel werk verzet moet worden, zal in 1992 dat doel moeten zijn bereikt.

Voortdurende afstemming

Zolang de Europese Gemeenschap nog niet door een supranationaal orgaan wordt geregeerd, is een voortdurende afstemming van economische doelstellingen een onmisbare voorwaarde voor het goed functioneren van de interne markt. Mede in het licht van de lange-termijnperspectieven zouden voor de Gemeenschap als geheel doelstellingen moeten worden vastgesteld ten aanzien van de na te streven prijsstabiliteit, werkgelegenheid, economische groei en het betalingsbalansresultaat ten opzichte van het buitengebied. Op grond daarvan zouden dan de economische doelstellingen op nationaal niveau op elkaar kunnen worden afgestemd. In een daarop volgend proces van planning en controle kan de feitelijke ontwikkeling worden afgestemd met de beoogde ontwikkeling, zodat tijdig de nodige correcties kunnen plaatsvinden.

Ik spreek mij er dus niet voor uit om het beleid van de EG slechts te richten op één economische grootheid, zoals bij voorbeeld prijsstabiliteit, omdat ik vrees dat te eng geformuleerde doelstellingen ook in het te voeren beleid zijn sporen zal trekken. Ten einde dit afstemmings- en controleproces te versoepelen zou een consistente verzameling van financieel-economische indicatoren goede diensten kunnen bewijzen. Concreet denk ik dan aan de indicatoren die daarvoor binnen het IMF zijn ontwikkeld.

Het spreekt voor zich dat een en ander in feite erop neer komt dat het budgettaire en het monetaire beleid in de verschillende lidstaten nauw op elke taak worden afgestemd. Voor het budgettaire beleid betekent zulks in concreto dat afgewogen afspraken dienen te worden gemaakt ten aanzien van de teneur van dat beleid (stimulerend, neutraal of restrictief). Binnen dat budgettaire beleid moet aan de fiscale politiek veel aandacht worden gegeven. De fiscale politiek is immers niet alleen de belangrijkste factor geworden van de concurrentiepositie van het bedrijfsleven maar heeft ook directe invloed op de ontwikkeling van het feitelijke niveau van de arbeidskosten. Bovendien zal het fiscale regime sterker dan voorheen van invloed zijn op de spaarstromen in de Gemeenschap. Indien door maatregelen de fiscaliteit van land tot land sterk uiteenloopt dan zullen de besparingen vloeien naar die gebieden waar het fiscaal klimaat het vriendelijkst is.

Versterking budgettair beleid

Het spreekt voor zich dat een dergelijke zware taak ook een daarop berekend instrumentarium vereist. Nauwgezet moet worden bezien in welke mate bestaande vormen van institutionalisering van begrotingsposten dienen te worden gehandhaafd. Daarbij kan worden gedacht aan bepaalde koppelingsmechanismen en de aanwending van begrotingsinstrumenten voor inkomenspolitieke doeleinden. Voorts zouden ook open-einderegelingen onder de loep moeten worden genomen. Aan de inkomstzijde zouden de heffingsgrondslagen en het tarief onderwerp van discussie dienen te zijn, omdat daarvan ook belangrij-

ke effecten uitgaan op het concurrentievermogen van het bedrijfsleven en op de spaarstromen.

Versterking valuta- en kapitaalmarktbeleid

Het monetaire instrumentarium, waaronder ik zowel de geld- en valutamarkt als de instrumenten ter beheersing van de liquiditeitsmassa versta, verdient ook in beschouwing te worden genomen. De beheersing van de rente, met name in de lange sfeer, dient naar mijn mening daarbij voorop te staan, omdat het steeds tot stand kunnen brengen van voldoende grote rente-écarts tussen de verschillende valuta's onder geliberaliseerde financiële markten een belangrijke voorwaarde is voor evenwichtige kapitaalstromen.

Op dit moment wordt het monetaire instrumentarium in de lidstaten gekenmerkt door gradaties van directe beheersings- tot marktconforme instrumenten. Gegeven het feit dat de scheiding tussen de geld- en kapitaalmarkten steeds verder vervaagt en de omvang van de kapitaalstromen zeer aanzienlijk is pleit ik voor een hervorming van het monetaire instrumentarium in een marktconforme richting.

In mijn visie zou deze taak door een Europese centrale bank moeten worden uitgevoerd, omdat daardoor het gevaar van inconsistenties in het monetaire beleid zijn geminimaliseerd. Zolang die situatie nog niet bereikt is, pleit ik voor een federaal werkend centrale-banksysteem zoals in de Verenigde Staten.

Mijn pleidooi voor een marktconform monetair instrumentarium is ingegeven door het feit dat directe kredietbeheersingsystemen het nadeel hebben, dat zij direct ingrijpen in het balans- c.q. portefeuillemanagement van het bankwezen. Daardoor treden, zowel onderling als ten opzichte van andere financiële instellingen, concurrentieverstarringen op. Voorts wordt het bankwezen in een nadelige positie geplaatst ten opzichte van zogenaamde 'near banks'. Marktconforme instrumenten hebben als voordeel dat het financiële systeem het roer in eigen handen kan blijven houden. Daarbij pleit ik voor een nauwkeurige afstemming door de centrale banken van de voor bepaalde doelen in te zetten instrumenten, omdat ik anders onbedoelde, maar daarom niet minder belangrijke, negatieve spill-over effecten zie van bij voorbeeld geldmarktinstrumenten naar de ontwikkeling van de liquiditeitsmassa en vice versa.

Ten behoeve van de interventiekracht van de centrale banken (bij mij dus het federale centrale-bankensysteem) op de valutamarkten komt het mij als gewenst voor dat de convertibele deviezenvoorraad op een voldoende hoog niveau wordt gebracht. Op dit moment kan worden geconstateerd dat de deviezenvoorraad van de Bundesbank ver uitsteekt boven het gemiddelde niveau bij de andere Europese centrale banken (SDR 45 mrd. tegen gemiddeld SDR 10 mrd.). Naast het opbouwen van de deviezenreserves door middel van valuta-aankopen op de markt, zouden de rechtsreeks aan- en verkopen van deviezen tussen centrale banken daarvan ook deel moeten uitmaken. Men zou kunnen overwegen onder omstandigheden delen van de goudvoorraad te verkopen ten behoeve van de verhoging van de deviezenreserves. Natuurlijk kunnen kredietovereenkomsten binnen de EG ook soelaas bieden indien er meer valuta's nodig zijn voor interventies, maar kredietovereenkomsten leiden niet tot een structurele verhoging van de deviezenvoorraad van de betreffende landen. Vastgesteld zal nog moeten worden waar, en in welke valuta's, binnen het federale systeem de deviezenvoorraad zal moeten worden aangehouden.

Met betrekking tot de grip op de kapitaalmarktontwikkeling, van belang voor de beheersing van de liquiditeitsmassa, lijkt het geen luxe te zijn om te beschikken over een behoorlijke interventieportefeuille. Het niveau van de portefeuille zal voor elke centrale bank anders zijn, omdat dat sterk wordt bepaald door het dagelijkse transactievolume op de verschillende kapitaalmarktsegmenten.

Afstemming micro- en macro-toezicht

Een ander instrument dat weliswaar niet binnen het mo-

netaire instrumentarium valt maar wel degelijk macro- c.q. monetaire effecten heeft, is het micro-economische of het bedrijfseconomische toezicht. Zo hebben bij voorbeeld solvabiliteits-, liquiditeits- en kasreservevoorschriften zowel directe (rentabiliteit) als indirecte invloeden op het geldscheppende bedrijf van de banken. Het zou goed zijn indien men zich rekenschap geeft van deze macro-effecten, zodat een optimale mix kan worden bereikt tussen enerzijds het monetaire beleid en anderzijds het bedrijfseconomische toezicht. In dit licht is het verheugend te constateren dat er overeenstemming lijkt te zullen ontstaan tussen de Europese, de Amerikaanse en de Japanse toezichthouders om dezelfde richtlijnen te hanteren ten aanzien van de solvabiliteitsvereisten.

Versterking EMS

Naast de versterking van de positie van de centrale banken als hoeder van prijsstabiliteit en de externe waarde van de valuta, lijkt het Europese Monetaire Stelsel te moeten worden versterkt. Zolang er geen communautaire valuta bestaat, lijkt het mij noodzakelijk dat het EMS ook die valuta's van de lidstaten gaat omvatten die thans daar nog geen deel van uitmaken. De vorming van een centrale bank en van een gemeenschapsvaluta (de ECU) lijkt mij de bekroning van de monetaire integratie.

Het bankwezen en de interne markt

Het tot stand komen van een interne markt zal vergaande consequenties hebben voor individuele banken en nationale banksystemen. Ik voorzie daarbij vier mogelijke scenario's.

Zelfhandhaving

Een eerste scenario is dat de individuele banken kiezen voor het openen van kantoren in de gehele interne markt. In feite zet men dan het model voort dat men tot dusver op de internationale markt heeft toegepast. Afgezien van het feit dat een dergelijke beleidskeuze een groot beslag legt op de solvabiliteitspositie van de individuele bank, moet betwijfeld worden of men daarmee een voldoende sterke marktpositie krijgt op het Europese of het mondiale niveau. De kans is bovendien groot dat men vanwege onvoldoende middelen of vanwege snel veranderende markten er niet in slaagt om het beoogde Europese kantorennet te voltooien, waardoor men binnen het eigen land in feite op regionaal niveau werkzaam blijft. Dit scenario noem ik daarom het zelfhandhavingsscenario.

Overnemingen

Een tweede scenario is dat men buitenlandse banken overneemt of zich laat overnemen door een buitenlandse bankengroep. Een voorbeeld daarvan is de overname door de Deutsche Bank van Banca d'America d'Italia. Van recente datum zijn de overname door de Credit Lyonnais Bank Nederland van de Nederlandse Credietbank en de fusiegolf binnen het Spaanse bankwezen. Hoewel bij de huidige beurskoersen zulks aantrekkelijker lijkt te zijn geworden, moet bedacht worden dat daar toch aanzienlijke sommen gelds mee gemoeid zijn. Naar mijn inschatting ontbreekt het vele banken aan de daarvoor benodigde middelen. Dit scenario zal daarom in veel Europese landen niet het hoofdscenario kunnen zijn.

Samenwerking

Een derde scenario is dat de banken in Europa een samenwerkingsverband aangaan in de vorm van een bankholding of een daarop gelijkend samenwerkingsverband. Een dergelijk model acht ik het meest waarschijnlijk vanwege het relatief geringere beslag op de solvabiliteit, terwijl er tevens aansluiting plaatsvindt op mondiaal niveau. Daarmee bedoel ik dat er op wereldschaal geconcurrereerd wordt met de grote Amerikaanse en Japanse banken. Een voorbeeld dat daarop duidt is de voorgenomen gedeeltelijke aandelenruil tussen Credit Lyonnais Frankrijk en de Commerzbank in Duitsland.

Kennis en complementariteit

Zowel in het overname- als in het samenwerkingsscenario is het van belang dat naar partners gezocht wordt die qua kennis en ervaringsniveau goed bij elkaar aansluiten en/of als complementair gezien kunnen worden bij de verlening van financiële diensten. Ten aanzien van het eerstgenoemde doel ik op de positie van de individuele bank op de leercurve die ten aanzien van de verschillende vormen van dienstverlening geldt. Met betrekking tot de complementariteit doel ik op partners waarvan de dienstverlening goed op elkaar aansluit. In dat licht acht ik het ook niet uitgesloten dat er verschillende samenwerkingsvormen gaan ontstaan tussen banken en verzekeringsmaatschappijen. Dit laatste vindt niet alleen zijn drijfveer in het kunnen aanbieden van een volledig dienstenpakket (financiële supermarkt), maar ook in de toegang die men daardoor krijgt tot de markt van de lange particuliere besparingen.

Ter afsluiting

Een integratie van Europa wordt door mij ondersteund vanuit de overtuiging dat zulks ten goede zal komen van de financieel-economische stabiliteit en de welvaarts-groei in Europa. Het succes van de integratie hangt sterk af van de politieke wil van de nationale autoriteiten om op de lange termijn belangrijke bevoegdheden over te dragen aan supranationale instanties. Dit zal moeten leiden tot het stellen van doeleinden op Europees niveau ten aanzien van economische groei, werkgelegenheid, inflatie en betalingsbalansevenwicht, waarvan nationale doelstellingen worden afgeleid. Voordat het zover is zullen instrumenten van economische, budgettaire en monetaire aard op hun merites moeten worden gezien en waar nodig moeten worden aangepast. Een marktconform instrumentarium staat mij daarbij voor de geest. De vorming van een Europese centrale bank en één communautaire valuta zal de kroon zijn op de monetaire integratie.

Voor het bankwezen zal de tot standkoming van de interne markt ingrijpende consequenties hebben. Daarbij zal met name de tendentie tot samenwerking respectievelijk tot concentratie de voorkeur hebben, omdat anders de kans groot is dat men de aansluiting met de mondiale ontwikkeling mist.

W.E. Scherpenhuijsen Rom